

Makale Gönderim Tarihi: 14.10.2024 - Makale Kabul Tarihi: 26.10.2024
DOI: 10.29329/kurepol.2024.1112.5

LEVANT BÖLGESİNİN COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ

Sefa AK*

Öz

Dünya karası üzerinde çizilen ülke sınırları, temelde coğrafi kaynaklara bağlı olarak sürekli değişiklik gösterir. Bölgelerin fiziki görünümü ve beşeri unsurları ülkelerdeki dinamik bir statüde olan jeopolitik etkileri belirlemektedir. Eski Dünya coğrafyasının merkezi konumunda yer alan Levant Bölgesi, farklı milletlerin, dinlerin ve dillerin geçiş noktasında yer alır. Orta Doğu'nun batısında yer alan bölge, farklı devletler tarafından farklı ölçekte sınırları belirlenmiştir. Bulunduğu coğrafi konumu gereği dinamik bir ortam olan Levant; farklı jeomorfolojik, iklim, jeoloji, doğal kaynaklar, toprak, yerleşme türleri, nüfus, etnik köken ve geçit ünitelerinin bir arada yer aldığı yörede konumlanır. Farklı morfolojik bölgelerin ulaşım koridoru üzerinde yer alan bölge, jeopolitik açıdan Dünya'nın en önemli coğrafyalarındandır. Farklı jeopolitik teoriler açısından Levant Bölgesi, özgün niteliklere sahiptir. Bölge jeopolitiğinde siyasi, güvenlik, enerji ve savunma görünümleri etkilidir. Bu araştırmanın hipotezi Levant Bölgesindeki coğrafi kaynakların jeopolitik ortam üzerinde etkili olduğudur. Araştırmada Levant bölgesinin coğrafi kaynakları nelerdir, bölgenin sınırları hangi kriterlere göre çizilmelidir, jeopolitik teorilere göre bölgenin hinterlandı nasıldır ve bölgenin jeopolitik unsurları çeşitli midir? sorularına cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Levant, Levant Bölgesi, Coğrafya, Jeopolitik.*

Geography and Geopolitics of the Levant Region

Abstract

The borders of the countries drawn on the world land are constantly changing depending on the geographical resources. The physical appearance and human elements of the regions determine the geopolitical effects that have a dynamic status in the countries. The Levant Region, which is located in the center of the Old World geography, is located at the transition point of different nations, religions and languages. Located in the west of the Middle East, the region has been defined by different states on different scales. Levant, which is a dynamic environment due to its geographical location; It is located in the region where different geomorphological, climate, geology, natural resources, soil, settlement types, population, ethnicity and passage units coexist. The region, which is located on the transportation corridor of different morphological regions, is one

* Jeomorfolog/CBS Uzmani, Jeosefaak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9692-2629.

of the most important geographies of the world in terms of geopolitics. From the point of view of different geopolitical theories, the Levant Region has unique characteristics. Political, security, energy and defense aspects are effective in the geopolitics of the region. The hypothesis of this research is that geographical resources in the Levant Region have an impact on the geopolitical environment. In the research, what are the geographical resources of the Levant region, according to what criteria should the borders of the region be drawn, what is the hinterland of the region according to geopolitical theories, and are the geopolitical elements of the region diverse? Answers to these questions were sought.

Keywords: *Levant, Levant Region, Geography, Geopolitics.*

Giriş

İnsanlık kültür tarihinin önemli bölgelerinden birisi olan Levant, Anadolu ile Mısır arasında konumlanır. Merkezi konumunda Suriye, İsrail, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suudi Arabistan kuzeyi, Mısır ve Kıbrıs adası arası yer alır. Belirtilen bölgede topoğrafya kuzeyden güneye doğru sadeleşmekte, iklimsel olarak ise güneye doğru kurak iklim manzarası görülmektedir. Akarsu havzaları ve doğal zenginlikler, sahip olduğu coğrafyaya yaşam kaynağı oluşturmakta, beşeri faaliyetlerin türünü doğrudan etkileyebilmektedir. Jeolojik ve jeomorfolojik ünitelerin yerleşme üzerindeki doğrudan etkisine bağlı, insan-mekan ilişkileri şekillenebilmektedir. Akdeniz ile Kızıldeniz arasında yer alan yer alan Levant, Süveyş Kanalı ile Akabe Körfezi gibi önemli su yollarına sahiptir. Bölgenin coğrafi örtüsü üzerinde insanlık tarihinin gelişmesi ve jeopolitik kaynakların şekillendirmesi, beşeri etkinlikler ile mümkündür. Bölge nüfusu ile yerleşme tarihi arasında bulunan ilişki; ekonomik faaliyetleri, tarımı, insanlık etnik kökenini, ulaşımı, limanların dağılışını ve ekonomiyi şekillendirmektedir.

Bölge üzerinde etkili siyaset izlemeyi tanımlayan jeopolitik, coğrafi kaynakların doğru kullanımı ve beşeri faaliyetlere yapılan küresel yatırımları kapsamaktadır. Ülkelerin yeryüzünü doğru okumaları ve geleceklerini tasarlamaları ülke politikalarında doğrudan etkilidir. Dünya karası üzerinde sıkça savaşların, çatışmaların ve tartışmaların yaşandığı Ortadoğu coğrafyasının batısındaki Levant, jeopolitik stratejinin dinamik bir şekilde uygulanması gereken bölgesidir. Değişen dünya siyaseti ülkelerin stratejik bakış açılarını şekillendirmekte, geleceğe yönelik riskleri ve fırsatları nitelendirebilmektedir. Çalışmada, Levant Bölgesinin coğrafi kaynakları nelerdir ve bölgenin jeopolitik unsurları bölge ülkelerini nasıl etkilemiştir gibi sorulara birtakım yanıtlar aramayı amaçlamaktadır. Bu araştırmanın hipotezi Levant Bölgesindeki coğrafi kaynakların jeopolitik ortam üzerinde etkili olduğudur. Jeopolitik risklerin değerlendirilmesi için, coğrafi bakış açısıyla öngörülerin belirlenmesi gerekir. Bu kapsamda; Levant bölgesinin coğrafi kaynakları nelerdir, bölgenin sınırları hangi

kriterlere göre çizilmelidir, jeopolitik teorilere göre bölgenin hinterlandı nasıldır ve bölgenin jeopolitik unsurları çeşitli midir? sorularına cevap aranmıştır.

1. Bölge adı ve kökeni

Fransızca, Portekizce, İspanyolca ve İtalyanca dillerinden türetildiği düşünülen Levant, güneşin doğduğu yer veya doğmak anlamlarına karşılık geldiği düşünülmektedir (Oban Çakıcıoğlu, 2007, s. 338). Kavram, İngilizlerin 'orta doğu' sözcüğünü türetmesine benzer bir yaklaşımla, 'Akdeniz'in doğusunu' betimlemek amacıyla kullanılmıştır (Ediger, Devlen, & Mcdonald, 2012, s. 74). Bölge, Doğu Akdeniz kıyılarına bitişik Bereketli Hilal'in orta bölgelerini belirlemek şeklinde nitelendirilmiştir (Lee, 2017, s. 3). W. Harris'e göre, bölgenin Kilikya Dağları ile Sina Yarımadası arasındaki Akdeniz kıyı şeridi üzerinde yer aldığı ve üç kıtayı birbirine bağlayan köprü görevindeki bu sahanın, panteon dinlerin (İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik) ortaya çıktığı coğrafya olduğunu işaret etmiştir (Ekinci & Baran, 2021, s. 4). Saha, özellikle doğu-batı şeklindeki dünya tasnifinde önemli bir nirengi noktası oluşturduğu bilinir. Roma kaynaklarında 'Doğu', kültürel söylem alanında Levant'tan (Yakın Doğu-Doğu Akdeniz) Hindistan'a ve günümüzde ise Çin'e uzanan, doğu yönünde istikrarlı bir yol şeklinde ifade edilmiştir (W. Lewis & E. Wigen, 2021, s. 58). Terim daha çok denizcilik ile ilgilenen milletlerin (Levanten) yaşadığı yer olarak bilinen arkeolojik temelli bir kavramdır. Bereketli Hilal diye adlandırılan ve Anadolu, Mezopotamya ile Mısır medeniyetlerinin kesişim sahasında konumlanan bölgeye Levant ifadesinin söylenmesi gerekir (Harita 1).

2. Bölge Sınırı ve Bölgelendirme

Coğrafi anlamda bölgenin sınırlandırılması tartışmalı ve paradoks içermektedir. Yapay bir alanı kapsayan yöre, doğal kaynaklar bakımından sınırlandırılması mümkündür. Daha çok Doğu Akdeniz'i tanımlamak üzere kullanılan bölgenin kuzey sınırını Amik Ovası (Hatay), doğuda Fırat Nehri, güneyde Sina Yarımadası (Nil Deltası doğusu) ve batıda ise Akdeniz kapsamaktadır. Doğu Akdeniz (Levant) terimi, Yakındoğu ve Orta Doğu gibi bölge isimlendirmeleri ile benzer bir kullanıma sahiptir (Kayci, 2019, s. 39). Bölgeye daha küçük bir ölçekte bakmak gerekirse, doğuda Fırat Nehri ile batıda Nil Nehri arasındaki yöre olarak tanımlanması gerekir (Maisels, 1999, s. 102). Bu bölgenin kuzey sınırının daha kuzeyde olduğunu belirten yazarlar da bulunmaktadır.

Harita 1. Levant Bölgesi.

Bir başka bölge tasnifinde, Kilikya Dağları olarak bilinen Toros Dağları ile Sina Yarımadası arasında Levant Bölgesi diye nitelendirilmektedir (Harris, 2005, s. 4). Levant bölge-bölümleme çalışmaları bakımından ele alındığında yön ve coğrafi oluşumlar bakımından sınıflandırmaların yaygın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Akdeniz kıyısı-Rift Vadisi oluşu bölümü ve çöl sahası şeklindeki incelemedir (Suriano, 2014, s. 46). İkinci ve en yaygın bölge-bölümleme çalışması ise yön üzerine göre yapılan değerlendirmelerdir. Levant, kendi içerisinde kuzey ve güney şeklinde bölünmüştür. Birçok akademik çalışmada bölgenin iki alt bölümünün Litani Nehri üzerinden ayrıldığını belirtmişlerdir (Suriano, 2014; Çınar, 2019; Yıldırım, 2020). Bölge alt bölümlere göre ayrıldığı yüzey topoğrafyasına bakıldığında, Kuzey Levant Anti-Lübnan Dağları, Bekaa Vadisi ve Litani Nehri gibi, dağlık ve plato yüzeyinden meydana gelmektedir. Güney Levant bölümünde ise, çöllere ve kısmen nehir sistemleri konumlanmaktadır. Ancak Kuzey Levant bölümünün belirlenen sınır üzerinden değil, daha güneyde yer alan Taberiye-Lut Gölleri arasında olması gerekmektedir. Kuzey Levant bölümünün daha çok dağlık morfolojiye sahip olması, su kaynaklarının daha çeşitli ve tarım arazilerinin ise daha iyi durumda yer alması gibi özellikler neticesinde, bölüm jeopolitik açıdan daha çok dikkat çekmektedir. Güney Levant bölümü ise, kıyılar ve çöllere ile çevrili oluşu, yüzey topoğrafyasının daha sade ve elverişsiz topraklar (Aridisol) ile çevrili olması gibi nedenlerden ötürü, nüfusun az olduğu bölümdür.

3. Coğrafi Konum

Tarih boyunca Asya ile Afrika arasındaki transit geçişi sağlayan Levant, jeopolitik açıdan değişmeyen bir unsur olan coğrafi konumun faydalarından doğrudan

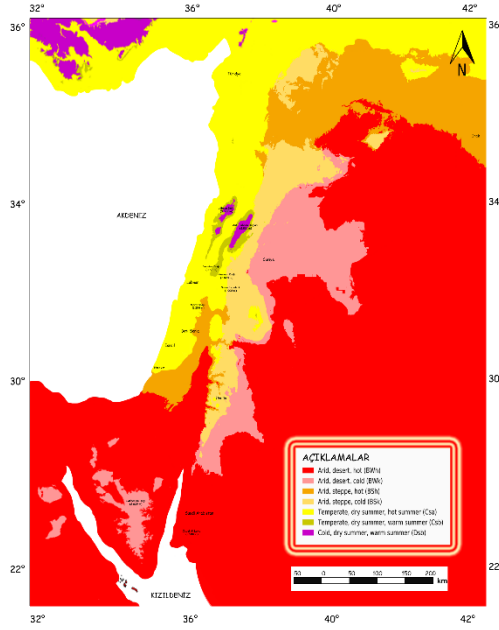
yararlanmışır. Tarihsel süreç içerisinde farklı din ve milletlerin egemen olduğu bu topraklarda, coğrafi özellikler doğrudan egemenlik şartlarını belirlemiştir. Yerleşme açısından elverişli bir bölge olan Levant, siyasi coğrafya şartları bakımından istikrarlı bir ortam olamamıştır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika'ya açılan hat ile yapay sınırlar oluşturulmuş ve benzer etnik kimliğe sahip olan Arap ırkı ulus devletlere bölünmüştür. Dünyanın en önemli enerji kaynakları ve madenlerine sahip olan bölgede, istikrarı sağlamak kolay değildir. Ekonomik eksenli savaşlarının yer aldığı bölgede, enerji kaynaklarının paylaşımı ve buna bağlı olarak gelişen tartışmalar sürmektedir.

4. Topoğrafya

Topoğrafya, bölgeler arası farklılıkları ortaya çıkaran yüzey görüntüsüdür. Arazinin yarılma derecesi arttıkça, topoğrafyanın parçalı ve arızalı bir görünüm sergilemesine neden olmaktadır. Bölgenin kuzeyinde yer alan Anti-Lübnan ve Amanos Dağlarında arazi sarp ve engebelidir. Güney Levant bölümünde ise topoğrafya daha sade olup, kıyı bölgesi ve çöl arazisi ile çevrilidir. Jeomorfolojik olarak dağlık arazilerde tarımsal faaliyetler sınırlı olup, plato ve ova şekillerine sahip sahalarda tarımsal üretim, yerleşme ve ticaret daha olağandır. Yörenin kuzeyinde yer alan kıyı ovaları (Latakya-Beyrut arası) Fırat Havzası, Humus Gölü Havzası, Bekaa Vadisi, Halep güneyi, İdlib Ovası, Taberiye Gölü Havzası, Hama kuzeybatısı, Lut Gölü'nün kuzeydoğusu ve Şam doğusu (Nashabiyeh-Harasta arası) gibi önemli ovalar sahada yer alır. Bölgedeki plato yüzeyleri, Anti-Lübnan Dağlarının doğusunda, Ürdün güneyinde, Sina Yarımadasında ve Şam-Rakka arasında yayılış göstermektedir. Bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik olarak en yaşlı arazileri; Meron Dağı (1.204 m), Golan Tepeleri (1.908 m), Amanos Dağları (2.020 m), Sannine Dağı (2091 m), Jebel Al Lawz (2.580 m), Catherine Dağı (2,629 m), Anti-Lübnan Dağları (2.816 m), Hermon Dağı (2.820 m), ve Lübnan Dağı (3.088 m) olarak bilinmektedir. Lübnan Dağının en yüksek zirvesi Kurnat as Sevda (3.088 m) olup, Akdeniz kıyısından sadece 30 km kadar uzaklıkta yer alır (Benda, Abi-Said, Bou Jaoude, & Karanuh, 2016, s. 207).

5. İklim

Levant Bölgesi, Dünya üzerindeki coğrafi konumuna bağlı olarak farklı iklimlerin geçişi üzerinde yer alır. Klimatolojik araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Köppen iklim sınıflandırmasına göre, bölgede dört farklı iklimsel farklılık bulunur (E. Beck, ve diğerleri, 2018, s. 1). Bunlardan ilki ve en yaygın olanı Sıcak çöl iklimi (BWh-Bwk)'dir. 35° kuzey enleminden 22° kuzey enlemlerine kadar olan geniş bir enlemdede çöl iklimi yer alır. Suriye'de Fırat ve Dicle havzalarının güneyinde, Ürdün, Arabistan, Necef ve Sina Yarımadasındaki çöller, Levant Bölgesinin büyük bir bölümü kapsamaktadır. İkinci yaygın iklim sahası yarı kurak (BSh, BSk) iklimdir. Yarı kurak iklim Levant Bölgesinin kuzey ve batı bölümünde geniş yer kaplamaktadır. Yarı kurak iklimlerde step ve ılıman iklimler ile geçiş temsil edilebilmektedir.

Harita 2. Levant Bölgesinin İklimi.

Mezopotamya Havzası, Anadolu güneyi, Lübnan, Suriye batısı, İsrail sahil şeridi ve en güneyde Gazze'ye kadar olan sahada yarı kurak iklim yayılış göstermektedir. Üçüncü iklim sahası Akdeniz iklimi (Csa, Csb, Csc)'dir. Akdeniz iklimi ile yarı kurak iklim sahası bölgede geçiş özelliği göstermekle birlikte, Akdeniz kıyılarında sıklıkla görülmektedir. Akdeniz kıyı şeridi dışında Lübnan Dağı ve Anti-Lübnan Dağı çevresinde yükselti değerlerinin artmasına bağlı olarak görülebilmektedir. Dördüncü iklim sahası ise nemli iklimler (Dsb) şeklinde işaret edilen ılıman iklim sahasıdır. Yükseltinin artmasına bağlı olarak orografik yamaç yağışlarının yer aldığı bu iklim bölümünde sıcaklıklar çevresine göre daha düşüktür. Yörede Amanos Dağları'nın güneyi, Lübnan Dağlarının batısı ve Anti-Lübnan Dağlarının güneybatısında yaygın olarak görülmektedir. Levant Bölgesinde yer alan çöl, yarı kurak, akdeniz ve nemli iklimler arazide yaşam sınırlarını belirlemiştir. Bölgenin doğu, güney ve batısında yer alan çöl iklimi elverişli yaşamı imkânsız hale getirmiş ve nüfusun daha çok Akdeniz kıyısında yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yarı kurak iklimlerde kırsal yaşam şartları gelişmiş olup, yörede iklimin getirdiği iklimik şartlar değerlendirilebilmiştir. Levant Bölgesinde yerleşme için uygun olmayan ancak iklimsel açıdan değerli olan nemli iklim türü dağlık bölgelerde yayılış göstermektedir (Harita 2). Yüksek dağlık alanlarda nemli iklimlerin yer kaplaması ve yöre insanının bu iklim şartlarından faydalanamaması bölgedeki sağlık, tarım, yerleşme ve diğer coğrafi özelliklerden yoksun olmaya neden olmuştur.

6.Havzalar, Su Kaynakları, Jeomorfoloji ve Doğal Zenginlikler

Levant Bölgesinin en büyük havzası olan *Asi Nebri*, 610 km uzunluğundaki drenajıyla Beka Vadisinden kuzeye doğru akış göstererek, Toros Dağlarının etekler-

ine kadar ulaşır (Haj Asaad, Saadé, Jaubert, & Al Dbiyat, 2022, s. 9). Beka Vadisi içerisinde yüzeysel akışa geçen ve kuzeye doğru drenaj sergileyen Asi Nehri, Nahr As Sarut Çayı, Nahr Al Abyad, Afrin Çayı ve Karasu Çaylarını bünyesine katarak, Samandağ (Türkiye) üzerinden Akdeniz'e dökülmektedir. Havza özellikle orta ve aşağı çığırlarında Ölüdeniz Fay Zonunun etkisiyle ötelenme ve sürgü sırtlarına sahiptir (R. Bridgland, Westaway, Romieh, & Candy, 2012, s. 27). **Fırat Nehri**, Güneybatı Asya'nın en uzun nehirlerinden birisi olup, uzunluğu 2786 km kadardır (Al-Ansari, Adamo, & K. Sissakian, 2019, s. 5). Havza alanı içerisinde Türkiye, Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve kısmen Ürdün ülkeleri yer alır. Anadolu Platosunun kuzeydoğusunda yer alan Erzurum yakınlarından doğan akarsu, ağına kattığı Karasu, Murat ve Tohma çayları ile güneye doğru akış sergilemektedir. Fırat Havzasında yer alan Selgelen, Büyükcırcıp Çayları Suriye'nin kuzeyindeki ovalarda tarımsal amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye sınırları içerisinde yer alan kesiminde Tercan, Uzunçayır, Alpaslan, Keban, Karakaya, Birecik, Karkamış ve Atatürk barajları yer alır. Suriye sınırları içerisinde; Teşrin, Tabka barajları, Irak sınırları içerisinde ise Haditha Barajı yer alır. **Nahr al-Kabir Çayı**, Lübnan ile Suriye sınırının bir bölümünü oluşturan 76 km kadar drenaj uzunluğuna sahip nehirdir. Bu nehir Sannine Dağından kaynağını alarak, Tartus şehrinin güneyinden Akdeniz'e dökülür. Trablusşam şehrinin kuzeyinde **Bared Çayı**, (Abou Mousa) Sannine Dağından kaynağını alır ve batıya doğru 30 km kadar bir drenaj ağı sergileyerek Aabdeh kenti üzerinden Akdeniz'e dökülür. Levant Bölgesinin en yüksek dağı olan Lübnan Dağı (3.088 m) üzerinden kaynaklanan **Kadisha Çayı**, (Abou Ali), yukarı ve orta çığırlarında derin vadiler üzerinden batı ve kuzeybatıya doğru 45 km kadar bir drenaj ağı sergileyerek, Trablusşam şehir merkezinin hemen içinden Akdeniz'e dökülmektedir. Lübnan Dağından kaynağını alıp Akdeniz'e dökülen bir diğer akarsu ağı, **İbrahim Çayı**dır. Akarsuyun yukarı çığırında yer alan karstlaşma suyun alt havzalara ulaşımında yer altı karstı vasıtasıyla ulaşmasına olanak vermiştir. Bu nedenle bu havzada yer yer barajlar oluşturulmuş, su kaynağı kontrol edilmeye çalışılmıştır. Lübnan Dağından kaynaklanan **Nahr El Kalb Çayı**, 30 km uzunluğunda drenaja sahiptir. Beyrut şehrinin kuzeydoğusunda yer alan bu akarsu havzası, kültürel, doğa ve arkeolojik eserleriyle ön plana çıkmaktadır. **Beyrut Nehri**, Lübnan Dağlarından kaynağını alıp kabaca 36 km bir akarsu uzunluğu oluşturarak, Beyrut Limanı kuzeyinden Akdeniz'e dökülmektedir. Havzanın yukarı çığırında Dahr El Baydar geçidi yer alır. **Es Safa (Damour)Çayı**, Beyrut şehir merkezinin güneyinde, Lübnan Dağları ile Akdeniz arasında D-B uzanımlı akarsu havzasıdır. Lübnan Dağları üzerinde yer alan erime dolinleri çevresinden kaynaklanan akarsu, batıya doğru 37 km kadar bir drenaj sergiler. **Besri (Awali) Çayı**, Lübnan Dağlarından kaynaklanan bir diğer akarsu havzasıdır. Kabaca 48 km kadar kuzeydoğu-güneybatı yönünde akış gösteren akarsu üzerinde hidroelektrik santral yer alır. Akarsuyun yıllık debisi $10.1625 \text{ m}^3 / \text{s}$ olup, yaklaşık 295 km^2 bir havza alanına sahiptir (Lebanon ministry of environment, 2003, s. 1). **El Litani Nehri**, Lübnan Dağı ile Anti-Lübnan Dağı arasında konumlanan Bekaa Vadisi içerisindeki Bar Elias yakınlarından kaynaklanmaktadır. Lübnan ülkesi sınırları içerisinde doğup, denize dökülen

en büyük akarsu havzası olan Litani, yıllık ortalama 475 milyon m³ suyu bünyesinde taşır (Abdallah, 2019, s. 1). **El Hasbani Çayı**, Şeria (Ürdün) Nehri'nin üst çıkırını oluşturan en büyük yan kol olarak tanımlanmaktadır. Bulunduğu bölge Bekaa Vadisi olup, güneye doğru drenaj sergileyen morfolojiye sahiptir. Hasbani alt havzası aynı zamanda Golan Tepeleri ile Lübnan arasındaki sınırın üzerinde yer almasıyla dikkat çekmektedir. Su savaşlarının en somut örneklerinden birisi olan Hasbani Çayı, yakın tarihte Arap Birliği ile İsrail arasında çatışmalara yol açmıştır. Levant Bölgesindeki akarsu havzalarından birisi olan **Şeria (Ürdün) Nehri**, bölgede kuzeyden güneye doğru akış göstermektedir. Şeria Nehri içerisinde yer alan Hasbani, Yarmouk, Zarqa, Wadi Shueib, Wadi Al Hisban ve Wadi Kelt çayları ile Taberiye Gölü drenajı yer almaktadır. Şeria Nehri alt havzalar ile sularını Dünyanın en derin göllerinden birisi olan Lut Gölü'ne (Ölüdeniz) dökmektedir. **Nabal Kziv Çayı**, İsrail'in kuzeyinde yer alan 39 km uzunluğundaki bir drenaj ağına sahiptir. İsrail ulusal su şirketi Mekorot, havzada suyun sağlıklı kullanımı için bölgede pompa istasyonları inşa etmiştir. Celile bölgesinden kaynağını alan **Ga'aton Çayı**, İsrail'in kuzeyindeki su kaynakları içerisinde yerini alır. Günümüzde akarsu içerisinde yoğun miktarda karofit algler yer aldığı ve havza ekosisteminde riskleri barındırdığı değerlendirilmiştir (Barinova & Romanov, 2016, s. 99). **Kişon Nehri**, bölgede yer alan bir diğer akarsu kaynağıdır. **Yarkon Nehri**, İsrail'de yer alan ve sulama amaçlı kullanılan bir diğer su kaynağıdır. Akarsu havzasının yukarı çıkırında Sarid Kibbutz yerleşmesi konumlanmaktadır. Filistin, Batı Şeria ve Gazze şeridinden meydana gelmektedir. Gazze bölümünde doğal su kaynaklarının olamayışı ve İsrail tarafından abluka altına alınması, yörede yaşam şartlarını olumsuz etkilemektedir. Batı Şeria bölümünde kısmen dağlık alanlarından kaynağını alan akarsular yer alsa da yeterli düzeyde su barındıran ölçekte değildir. Batı Şeria'da Jenin, Tamun, Nablus, Wadi Qana ve Halamish çevresinde mevsimlik karakterli akarsular yer almaktadır. **Mısır Çayı (Wadi Al Arish)**, Catherine Dağı (2,629 m) kuzeyindeki plato sahasından kaynağını alıp, El Ariş şehri üzerinden Akdeniz'e ulaşmaktadır. Mısır Çayının denizle buluştuğu kıyıda Nil Deltası üzerinden doğuya doğru oluşan kıyı şeridi akıntısının yer alması sebebiyle bu kıyılarda (Nil Deltası- Asi Nehri arasında) deltayık birikimlerin gözükmemesine neden olmuştur (Shtienberg, ve diğerleri, 2020, s. 3). Ürdün'ün güneyinde yer alan **Wadi Rum vadisi**, kurak topoğrafyası ile ülkenin en büyük havzasını oluşturmaktadır. Akabe Körfezi doğusunda yer alan **Tayyib Al İsam Çayı**, Suudi Arabistan'ın en yüksek dağlık alanlarından birisi olan Jebel Al Lawz (2.580 m) kütlesi üzerinden kaynaklanarak, Akabe Körfezine dökülen mevsimlik karakterdeki akarsu havzasıdır.

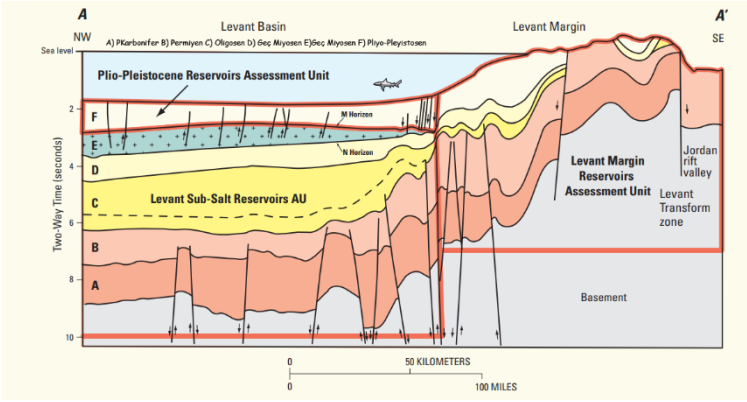
7. Denizler ve Boğazlar

Levant Bölgesi, adını Levant Denizinden (Doğu Akdeniz) almıştır. Doğu Akdeniz kıyılarını kapsayan bölgenin güneyinde Kızıldeniz ve Akabe Körfezi konumlanmaktadır. Bölgenin güneyinde yer alan Süveyş Kanalı, yer aldığı coğrafyanın ötesini etkileyecek kadar önemli bir yapıttır. İnşa edildiği 1869'dan bugüne kadar 1,4

milyondan fazla geminin su yolundan geçtiği bilinmektedir (Assem, 2022, s. 7). 1952 yılında gerçekleşen Mısır devrimi sonrasında Cemal Abdülnasır kanalı millileştirmesi sonrası Süveyş krizi baş göstermiş, bu süreçlerden sonra Port Said limanının önemi daha da artmıştır.

8. Bölge Paleo-coğrafyası, Hidrokarbon Kaynakları ve Petrol/doğalgaz Hatları

Levant Bölgesi deniz tabanı içerisinde Triyas, Jura, Alt Kretase, Üst Kretase, Miyosen ve Pliyo-Pleyistosen yaşlı kayalar içerisinde potansiyel petrol kaynağı yer alır (Schenk, 2010, s. 2). Messinyen krizi sonrası çökelen büyük tuzlu seri, Levant Bölgesinin temel kayaç topluluğunu oluşturur (Şekil 1). Havza tabanında 5,3 milyon yıl önce çökelen seri, günümüz Akdeniz tuzluluğu üzerinde etkili olup, petrol kaynakları bu birimin altında yer alır (Şekil). Levant Bölgesinin kara yüzeyinde Afrika Rift Vadisi (İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye), Ölüdeniz Fayı, Düziçi-İskenderun Fayı, Afrin Fayı, Misis Fayı ve Doğu Anadolu Fayı gibi tektonik uzanımlar yer alır. Deniz tabanında Kıbrıs- Lübnan ve Türkiye arasında Kıbrıs-Helen yayı, Eratosthenes Denizaltı Dağı, Kıbrıs Fayı ve Tartus Fayı gibi tektonik rejimler konumlanır. Bölge bütünüyle Arabistan Levhası üzerinde yer alıp, Amik Ovasının kuzeybatısı (Anadolu Levhası) ve Sina Yarımadası (Afrika Levhası) farklı levhalar üzerinde yerleşmiştir.

Şekil 1. Levant Bölgesindeki derin deniz jeolojik katmanları.

Hidrokarbon açısından önemli bir bölge olan Levant, sınırdaş ülkeler için önemli bir ekonomik kazanç ortamıdır. Doğu Akdeniz bölgesinde var olduğu bilinen enerji kaynakları 1995'li yıllardan sonra önem kazanmıştır. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (United States Geological Survey/USGS-2010) tarafından yayımlanan rapora göre; Doğu Akdeniz'in (Levant) toplam enerji rezervinin yaklaşık 30 milyar varil petrole eş değer olduğu öngörülmektedir (İletişim Başkanlığı, 2020, s. 4). Filistin, İsrail, Kıbrıs, Lübnan ve Suriye arasında kalan Leviathan Havzası, Afrodit bölgesinde 3,45 trilyon m³ doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edilmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022, s. 17). Nil Deltası önlerinde 6,3 trilyon m³ doğalgaz, Kıbrıs kıyılarında 8 milyar varil petrol ve Girit çevresinde ise 3,5 trilyon m³ lük doğalgaz

kaynağının var olduğu değerlendirilmiştir. Bölge ülkeleri arasındaki deniz yetki alanları anlaşmazlıkları, ekonomik büyümelerine doğrudan etki etmektedir. Devletler arasında imzalanan deniz yetki alanları anlaşmaları, Münhasır ekonomik bölgenin (MEB) yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Sahada ilk bölgeleme çalışmaları 2000'li yılların başında görülmüştür. İlk anlaşma, 17 Şubat 2003 ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Mısır arasında, 17 Ocak 2007 Lübnan-GKRY MEB Sınırlandırma Antlaşması, 17 Aralık 2010 İsrail-GKRY MEB Sınırlandırma Antlaşması, 21 Eylül 2011 Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması ve 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya Sınırlandırma antlaşması izlemiştir (Acer, 2020, s. 15). Son dönemde bölgede artan gerilim 6 Ağustos 2020 tarihinde Kahire'de imzalanan Mısır (Samih Şukri) -Yunanistan (Nikos Dendias) arasındaki MEB anlaşmasıdır. Bu anlaşmayla Yunanistan ile Mısır ülkesi arasındaki deniz yetki alanları paylaşılmış ve Levant çevresinin hidrokarbon kaynakları, Avrupa pazarına ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu hedefle *EastMed Doğalgaz Boru Hattı projesi (EMGF-EGF)* oluşturulmak istenilmiştir. Levant'ın doğalgaz kaynaklarını Güney Kıbrıs, Girit ve Mora üzerinden İtalya karasına ulaştırmayı hedefleyen proje ile Avrupa'nın uzun yıllardır sorun yaşadığı doğalgaz arzı sağlanması planlanmıştır. 02 Ocak 2020 tarihinde Yunanistan'ın Zappion şehrinde Yunanistan, Güney Kıbrıs ve İsrail arasında imzalanan EastMed Doğalgaz Boru Hattı projesi bölgede diplomatik krize neden olmuştur.

Harita 3. Levant Havzası batısında Türkiye ve Yunanistan'ın Deniz Yetki Sınırları a). Yunanistan'ın Mısır ile imzaladıkları geçersiz MEB anlaşması b). Türkiye-Libya arasında imzalanan MEB anlaşması.

Türkiye, Levant Bölgesinin batısında oluşan Yunanistan-Mısır protokolü sonrasında mavi vatandaki haklarını korumak adına Libya hükümeti ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve iki ülkenin deniz yetki sınırları yeniden belirlenerek, BM'ye bildirilmiştir (Harita 3). Böylece Yunanistan'ın hak talebinde bulunduğu ve Türkiye'nin deniz yetki sınırlarının daraltıldığı Yunanistan-Mısır anlaşması geçersiz kılarak, Akdeniz'de Türkiye'nin kıta sahanlığı gözden geçirilmiştir. KKTC ile imzalanan 2011 yılındaki yetki anlaşması, Mısır ile belirlenen ortay yay hattı, 2019 yılında imzalanan Türkiye-Libya anlaşması ve batıdaki Rodos-Girit doğal sınırıyla Türkiye'nin kıta sahanlığı son şeklini almıştır. Böylece sadece Akdeniz kıyılarına hapsedilmek istenilen Türkiye, Akdeniz'in en uzun kıyısına sahip olan ülke statüsünde sınırlarının yeniden belirlenmesi gerekliliği savını tescillemiştir. Bu anlaşma ile Yunanistan'ın sözde kıta sahanlığı geçersiz kılınmış, EastMed Doğalgaz Boru Hattı projesi hayata geçirilememiş ve Akdeniz sularında Türkiye olmadan bir planlamanın mümkün olunamayacağı anlaşılmıştır. Levant Bölgesinin kuzeyinde yer alan **Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı** (Türkiye) ile Hazar Havzasının petrolü bölgeye taşınmaktadır. Türkiye'nin güney sınırı üzerinde yer alan **Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı** ile Irak petrolü Levant'a aktarılmaktadır. **İran-İrak-Suriye Doğalgaz Boru Hattı** Ortadoğu'nun gaz kaynağı Avrupa pazarına ulaştırılmayı hedeflemiştir. Proje taşıma kapasitesi ve ticari ağ açısından Nabucco Doğalgaz Boru Hattına alternatif oluşturulmasını hedeflemiştir. Bölge ülkeleri Avrupa'ya açılan Rus Gazı (Kuzey Akım 1, Kuzey Akım 2, Yamal, Druzhba) ile Hazar Gazı (Nabucco, Tanap) hatlarına alternatif bir hat oluşturmuş olsa da, ABD'nin İran'a yaptırımları, Irak'ta bulunan siyasi gerilimler ve Suriye iç savaşı neticesinde terk edilmek zorunda kalmıştır. **Irak Stratejik Petrol Boru Hattı**, Basra Körfezi ile Levant Bölgesinin doğu sınırı arasında yer alır. 2003 yılında ABD'nin bölgeyi işgal etmesi sırasında zarar gören hat, günümüzde bölge ve iç pazarda kullanılmaktadır. **Arap Doğalgaz Boru Hattı** Mısır, İsrail, Lübnan ve Suriye arasında konumlanmaktadır. 2009 yılında faaliyete geçen hat, süreç içerisinde ABD yaptırımlarına maruz kalsa da özellikle son yıllarda (2022) Lübnan'ın da işletmeye eklenmesiyle üye sayısını arttırmaktadır. İsrail, İsrail-Ürdün Petrokimya Endüstrisi Gaz Boru Hattı ve İsrail-Ürdün Gaz Boru Hattı ile Arap Petrolü ve gazından faydalanmayı planlamaktadır. **Trans-Arap Petrol Boru Hattı**, Suudi Arabistan ile Lübnan arasında konumlanmaktadır. Aramco tarafından işletilen hat, Körfez savaşında Ürdün'ün Irak yanında taraf olması sebebiyle petrol akışının kesilmesine ve 1990'lı yıllarında başında işletmenin kapatılmasına neden olmuştur. **Kerkük-Hayfa Petrol Boru Hattı**, 1935-1948 yılları arasında faaliyet göstermiştir. **Kerkük-Baniyas Petrol Boru Hattı**, 1952 yılında faaliyete alınmış ve Irak ile Suriye arasında uzanmaktadır. **Basra-Akabe Petrol Boru Hattı**, Basra Körfezi ve Irak petrolünün Ürdün üzerinden Akabe Körfezine taşınımını hedeflemektedir. **East-West Petrol Boru Hattı**, Basra Körfezinden Kızıldeniz kıyılarına uzanmaktadır. Bölgede süregelen 1967 Arap-İsrail savaşlarında Süveyş Kanalı'nın kapatılmasına karşın Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar'ın ortak imzaları sonucunda Basra Körfezinin petrolü Akdeniz'e ulaşımında **Sumed Petrol Boru Hattı** faaliyete geçmiştir.

9. Bölge Toprakları ve Tarım

Levant Bölgesinde iklimsel farklılıklara bağlı olarak, farklı toprak tekstürleri gelişmiştir. Suriye kuzeyinde, Lübnan Dağları üzerinde ve Golan tepelerinde yıllık yağış miktarı 600 mm üzerinde olup, Suriye içlerinde 250 mm'ye kadar azalan yağış miktarı bulunur. Bölge kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru sıcaklıkların kademeli bir şekilde artış gösterdiği ekosisteme sahiptir. Levant Bölgesinde çöllerin yayılış gösterdiği bölgelerde verimsiz aridisoller, kurak bölgelerde mollisol, Akdeniz ikliminin yayılış gösterdiği sahalarda alfisol toprakları yayılış göstermektedir. Bölgede tarımsal açıdan en uygun arazilerin Lübnan Dağlarının batısındaki Akdeniz kıyılarında (kıyı ovası ile yer yer dar vadi tabanları), Fırat havzasının vadi tabanında ve Taberiye Gölü havzası bünyesinde yer alır. Levant Bölgesinin kuzeyinde yer alan Amik Ovası, sebze-meyve üretiminde önemli bir havzadır. Suriye topraklarının büyük bir bölümü Fırat Nehri havzasında yer almaktadır. Asi Nehri, Fırat Nehri, Resulayn ile Malikiye arası, Anti-Lübnan Dağlarının doğusu ve Golan tepelerinin doğusundaki plato yüzeyinde, tarımsal üretim yoğunlaşmaktadır. Ülkenin kuzeyinde ve Türkiye sınırında yer alan ovalarında genç ve gelişmemiş toprak tekstüründen oluşan inceptisoller yaygındır. Fırat Nehri havzasının vadi tabanlarında, Halep kuzeyinde ve Golan tepelerinin kuzeydoğusunda entisol, Anti-Lübnan Dağlarının doğusunda mollisol, Ürdün sınırının kuzeybatısında vertisol ve geri kalan kurak bölgelerinde (ülkenin güney ve güneydoğusu) aridisol toprakları dağılış göstermektedir. Suriye'de toplam 125.000 ha.'lık alanda tuzlanma sorunu söz konusu olup, bunun 90.000 ha. kadarında ise yoğun tuzlanma mevcuttur (Habib & Waad Youssef , 2007, s. 3). Bu nedenle ülkede tarımsal üretimde litoloji ve iklim sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Tarımsal üretimde bir diğer sınırlayıcı etki ise 2011 yılında ülkede iç karışıklar oluşturan Arap Baharıdır. Ülke, iç savaş sonrası BM Gıda Örgütü (FAO) yardımlarına muhtaç olduğu görülmektedir. Lübnan ülkesinde tarım arazileri parçalı ve dardır. Lübnan Dağlarının batısında yer alan karstik saha ile Akdeniz kıyı kuşağı arasında sıkışan dar kıyı ovasında tarımsal üretim sınırlıdır. Lübnan dağlık ve plato yüzeylerine sahip olması nedeniyle entisol toprakların yaygın olduğu bir ülkedir. Lübnan güneyinde ve Beyrut çevresinde inceptisol, Beyrut Çayı ile Es Safa (Damour) Çayı, arasında mollisol ve Lübnan Dağlarının doğusundaki polye tabanlarında ise vertisol toprakları yayılış göstermektedir. Lübnan doğusunda yer alan Bekaa Vadisi içerisinde meyve-sebze üretimi yoğun olup, Arabistan pazarına tarımsal ihraçlar, bu bölge üzerinden gönderilmektedir. Ülke kayaçlarının büyük çoğunluğu karbonatlı ve sülfürlü olması tarımda pestisit kullanımı zorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple Bekaa Vadisinde tarımda ilaçlama önem arz eder ve kalsiyum içerikli topraklara bazik içerikli mineraller gerekmektedir. İsrail'de sosyalizm ve siyonizm hareketinin bir araya getirilerek oluşturulduğu tarımsal devrim Kibbutz girişiminin oluşmasına olanak vermiştir. İsrail'in kolektif işletme girişimi ve toplumsal birliğini ifade eden Kibbutz Çiftlikleri İsrail'in kuzeyinde Taberiye Gölü çevresi ve Hayfa-Aşkelon kıyı ovası üzerinde yoğunluk kazanmıştır. İsrail'de tarımsal üretimin sağlanması ve kısmen özel

mülkiyetin devamlılığı açısından önemli çiftlik yerleşmeleri olan Moşavlar yer alır. Bu işletmeler Kibbutz'lar kadar yaygın olmasa da ülkenin tarımsal üretiminde söz sahibi olurlar. İsrail, 1949 tarihinden 1980'lı yıllara kadarki süreçte Kibbutz yerleşmeleri üzerinden hem ideolojik birliği hem de tarımsal üretimi büyük ölçüde sağlamıştır. Günümüzde artan teknoloji ve Covid-19 salgını sonrası yeni düzen gelişmeleriyle Kibbutz ve Moşavların yerini yeni teknolojik gelişmelerin alması gerektiği fikirleri de yaygındır (Manos & Gidron, 2021, s. 114). Mısır ülkesinin kuzeydoğusunda yer alan Sina Yarımadası üzerinde aridisol toprakları yayılış göstermektedir. Tarımsal üretimin olmadığı bölgede nüfus Akdeniz kıyılarında yer almış ve ekonomik olmayan tarımsal üretimlerin yörede gelişmesine olanak vermiştir. Suudi Arabistan kuzeybatısı Levant sınırları içerisinde yer alır ve aridisol toprakların yayılış gösterdiği yüzeyleri kapsar. Ürdün ülkesinin büyük çoğunluğu aridisol topraklardan meydana gelmekte, tarımsal üretim kısmen Akabe Körfezi- Lut Gölü Havzasında şekillenmektedir. Bölge tarımında modernizasyon ve intansif yöntemlerini kullanan Türkiye ve İsrail, bölge ülkeleri içerisinde üretimde öndedir. Lübnan ve Suriye'de litolojik ve siyasi sorunlar ortadan kalkmasıyla üretim entansif bir şekilde ilerlemesi mümkündür. Ürdün ve Suudi Arabistan iklim şartlarının elverişsizliği yüzünden tarımda ithal politikalara ihtiyaç duymaktadır.

10. Yerleşme ve Toplum Tarihi

Homo sapiens türünün Afrika'dan Eski Dünya anakarasına yayılış gösterdiği ve göç yolu üzerinde yer aldığı Levant Bölgesi, dünyanın en eski yerleşme kültür bölgesi olarak nitelendirilmesi mümkündür. Levant ve çevresinde yapılan antropolojik çalışmalarda C-14 yaşlandırma yöntemi sonucuna göre, bu yörenin ilk insan fosillerinin Avrupa kıtasındaki türlerine göre daha yaşlı oldukları tespit edilmiştir (Bar-Yosef & Vandermeersch, 1993, s. 94). Göreceli olarak 12.000-10.200 yıl önce Levant yöresinde yaşamış olan insanların avcılık ve toplayıcılık kültüründen tarımsal veya ticari hayata geçişi temsil ettiğini bilinir. Eski paleoklimsel veriler ışığında tunç çağı ve sonrasında Lübnan Dağlarında sedir ormanlarının varlığı ve Mısırlıların bu sedir ağaçlarını kullanarak büyük tekneler yapmayı öğrenmeleriyle yörede deniz ticaretinin başladığı düşünülmektedir (Bayramov, 2019, s. 42). Neolitik dönemde Levant kıyılarında deniz ticareti faaliyetlerinde bulunan toplulukların bir tsunami sonrası daha doğuya göç ettiklerine dair bulgular, yörede yaşayan jeomorfologlar tarafından yaşlandırma yöntemi yardımıyla tespit edilmiştir (Shtienberg, ve diğerleri, 2021, s. 3). Tarihi çağlarda Levant Bölgesinin kuzeyinde Hititlerin iskan ettikleri, Levant ve Akdeniz kıyılarında ise Fenikelilerin yer aldığı bilinmektedir (Casana, 2017, s. 159). Kuzey Levant bölümünün doğusunda Asur, Babil ile Sümerlilerin konumlandığı; Güney Levant bölümünde ise, Fenikeliler, İbraniler ve Mısır medeniyetleri konumlanmaktadır. Bölgeye Romalılar M.Ö 60 yılından itibaren hakim olmuştur (Kurşun , Hut, & Dağ, 2017, s. 57). Orta çağda İtalyan, 15. Yüzyılda ise İngiltere bölgede etkilidir. Güneydoğu Asya'nın tarımsal ürünleri ve madeni eserleri baharat

yolu ile Levant Bölgesine taşınıp, oradan doğal limanlar vasıtasıyla Avrupa pazarına taşındığı bilinir. İngilizler tarafından 'Levant Company' adlı şirketinin kurması ve özellikle 1581 tarihinde bölge ticaretinde adından sıkça söz ettirmesidir (Braudel, 1989, s. 415). Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransızlara, Osmanlı'da yaşatan Katolik topluluklarının korunması imtiyazı verilmektedir. Bu kapsamda özellikle Levant Bölgesinde misyonerlik faaliyetlerinin olması nüfusun ve yerleşmenin kökeni hakkında fikirler sunmaktadır (Birsell, 2014, s. 212). Coğrafi keşifler sonrasında değişen dünya yol ve ticaret ağı Levant'ı doğrudan etkilemiş olsa da, yüzyıl sonunda Kızıldeniz üzerinden ticaretin tekrar zenginleşmesi, yörede nüfus canlılığını arttırmıştır. Bölgenin önemi, Süveyş Kanalı'nın açılması sayesinde Avrupa-Uzakdoğu hattı, Ümit Burnu'ndan geçen yola göre 7.000 deniz mili kısalmış olmasıyla daha da artırmıştır (Yaycı, 2012, s. 4). Sömürgecilik faaliyetleri nedeniyle önemli bir transit hat olan bölge, 19. Yüzyıldan sonra emperyalist devletlerin adeta ham madde ocağı konumuna dönüşmüştür.

11. Bölge Nüfusu, Etnik Köken ve Göçler

Levant Bölgesinin kuzeybatısında yer alan Kıbrıs Adası kuzeyinde 300.000 Türk (KKTC), güneyinde ise 850.000 Rum (GKRY) nüfusunun yaşadığı bilinmektedir. 22,2 milyon nüfusu (2023) olan *Suriye*, Levant bölgesinin kuzey sınırında konumlanır. Ülkenin yarısı Arap, geri kalanı ise Nusayri (Alevi Araplar), Kürt, Levanten ve diğer yerel milletlerden (Türkmen, Çeçen, Dürzi, Süryani, Ermeni) meydana gelmektedir. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu Sünni Müslüman, geri kalanı ise; Şii Müslüman, Hristiyan ve Dürzi dinlerine aidiyetlik duymaktadır. Sünni Arapları ülkenin batısında, Hristiyanlar Şam kuzeyinde, Nusayriler Anti-Lübnan Dağlarının doğusunda, Kürtler kuzeyde, Ermeniler Anti-Lübnan Dağlarının doğusunda ve Dürziler ise Ürdün sınırında yaşamaktadır. Bölgede Halep Türkmenleri (Culap) ve Lazkiye Türkmenleri (Bayırbucak Türkmenleri) en çok bilinen Türk boylarındandır. Ülkede 2011 yılında başlayan Arap Baharının etkisiyle etnik yapıda ciddi değişiklikler meydana gelmiş, birçok boy göç etmek zorunda kalmıştır. Bölgede Sünni Araplar, Türkmenler, Kürtler, Hristiyanlar ve Nusayriler savaş sonrası azınlık haline gelmiş, İran'ın bölgedeki Şii propagandası sonrası Caferi Arapların sayısı artmıştır. 5,5 milyon nüfusu (2023) olan *Lübnan'ın*, dini yapısı, Levant Bölgesindeki diğer devletlere göre daha heterojen özelliktedir. Ülkenin büyük çoğunluğu Müslüman olup, (%32 Sünni, %28 Şii), diğer dinlere inanışlar ise; Hristiyanlık (%23'ü Maruni) ve yerel dinler (%6'sı Dürzi) şeklindedir. Ülke içerisinde 18'e yakın farklı etnik kimliğin olduğu düşünülmektedir. Ülke yönetiminde 1923-1946 tarihleri arasında ülkeye manda rejimini getiren Fransızların etkisi büyüktür. Yönetimde Cumhurbaşkanı Hristiyan (Maruni), Meclis Başkanı Şii Müslüman, Başbakan Sünni Müslüman, Meclis Başkan Yardımcılarının Ortodoks Hristiyan ve Genelkurmay Başkanının ise Dürzi olması ulusal pakt ile getirilmiştir. Başkent Beyrut çevresinde Maruniler, kuzeyde Sünniler, Bekaa Vadisi kuzeydoğusunda ve Güney Lübnan'da Şiiler, kuzeydeki Suriye sınırın-

da Arap Alevileri ve Lübnan Dağları-Golan Tepelerinin kuzeydoğusunda Dürziler yaşamaktadır. Güney Lübnan İsrail sınırında yer alması sebebiyle zaman zaman şiddetli çatışmalara şahit olmaktadır. Lübnan'da dış göç Filistin Kurtuluş Örgütü-İsrail çatışması sonrasında yaşanmış, örgüt mensupları Lübnan'a göç etmiştir. 9,5 milyon nüfusu (2023) olan **İsrail**, Levant Bölgesinin batısındadır. İsrail 1948'de bölgeye yerleştirilmesi sonrasında nüfusu kademeli bir şekilde arttırmıştır. Dünya kararı üzerinde çeşitli ülkelerde (ABD, Hindistan, Rusya, Kanada, İngiltere, Hollanda, Avusturalya, Brezilya, Almanya) dağınık halde yaşayan Yahudiler 1950-1960 tarihleri arasında yoğun şekilde yöreye göç etmişlerdir. İsrailoğullarına Vadedilmiş topraklar (Tevrat Tekvin 15. Bab) diye belirtilen doğu ve batı sınırlarının Arz-ı Mevud kavramıyla nitelendirildiği bölge, Nil ile Fırat Nehirleri arasını kapsar. Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan **Filistinliler**, İsrail'in soykırım politikaları nedeniyle nüfusunu hızla kaybetmekte veya İsrail tarafından zorunlu göçe zorlanmaktadır. Günümüzde Batı Şeria'da 3,5 milyon, Gazze'de 600.000 Filistinlinin yaşadığı düşünülmektedir. 11,5 milyon nüfusu (2023) olan **Ürdün**, bölge ülkeleri içerisinde en homojen etnik kimliğe sahip olan devlettir. Ülke içerisinde Araplar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. 1948 tarihinde Ürdün'ün ele geçirdiği Batı Şeria (günümüzde tahmini 3,5 milyon Filistinlinin Anavatanı) 1967 Arap-İsrail Savaşında İsrail'in işgaline maruz kalmıştır. 111,2 milyon nüfusu (2023) olan **Mısır**, Levant Bölgesinin güneybatısında yer alır. Mısır'a ait Sina Yarımadası Levant Bölgesi içerisinde stratejik bir konuma sahiptir. Bölgede Mısır Arapları yaşamakta, nüfusun büyük bir bölümü Akdeniz kıyısındaki El Ariş çevresinde, Süveyş Kanalı hattında, Nil Deltasının doğusunda ve Akabe Körfezi kıyılarında yaşamaktadır. 36,5 milyon nüfusu (2023) olan **Suudi Arabistan**, Levant Bölgesinin güneyinde konumlanır. Levant Bölgesinde az sayıda toprağı yer alan ülkenin bu bölümünde nüfus oldukça seyrek. Suudi Arabistan'ın Tabuk, Jouf ve Border eyaletlerini kapsayan Levant Bölgesinde tahmini nüfus yoğunluğu %20-35 arasındadır. Genç bir nüfus niteliğine sahip olan ülkede mülteci oranı bölge ülkelerine oranla daha düşüktür.

12. Ulaşım, Geçitler ve Limanlar

Bölgede en önemli ulaşım koridoru Süveyş Kanalıdır. Tarihsel süreçte Mısır, İngiltere ve Fransa'yı karşı karşıya getiren su yolu, günümüzde Güneydoğu Asya'yı Avrupa ve Atlas Okyanusuna bağlayan en kısa geçit özelliğindedir. Basra Körfezi ve Arabistan'da bulunan hidrokarbon kaynaklarının Akdeniz limanları üzerinden taşınmasında Süveyş Kanalı'nın jeostratejik önemi oldukça fazladır. Süveyş Kanalı'nın kuzeyinde yer alan Port Said Limanı, Akdeniz'de Mısır ülkesinin geleceği için oldukça önemlidir. Tarihsel süreçte Ortadoğu'yu Akdeniz'e bağlayan Litani Havzası, bölgedeki en önemli geçit olmuştur. Litani havzasını elde tutabilmek, Golan Tepelerine, Bekaa Vadisine ve Ortadoğu'da söz sahibi olmayı sağlamaktadır. Akdeniz'i Ortadoğu'ya bağlayan bir diğer ulaşım koridoru Hasbani Çayı Havzasıdır. Bekaa Vadisini Akdeniz'e ulaştıran Dahr El Baydar geçidi, Beyrut Limanını Ortadoğu'ya

bağlamaktadır. Beyrut Limanı tarihsel süreçte İskenderiye Cedide Yabus Limanına demir ve meyve ihracatı yaptığına dair bilgilerin yer alması, Dahr El Baydar ile Cedide Yabus geçitlerinin Levant ticaretine doğrudan katkı sağladığını göstermektedir (Ekinci & Baran, 2021, s. 9). Kızıldeniz içerisinde yer alan Akabe Körfezi; İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan ülkeleri açısından stratejik bir konumdur. Akabe Körfezindeki stratejik üstünlük, Lut (Ölüdeniz) Oluğu üzerinde etkili olmak açısından önemlidir. Hayfa Limanı, İsrail'in kuzey sınırı üzerinde, ekonomik düzeyinde ve askeri hareketliliği üzerinde doğrudan etkili olan stratejik bir yapısıdır.

13. Siyasi Tarih, Güvenlik, Askeri Güç ve Birlikler

Suriye, Fars, Helen, Roma, Büyük Selçuklu, Tolunoğulları, Memlük ve Osmanlı iradelerinde kalmıştır. Son olarak Birinci Dünya Savaşı akabinde ilk önce İngiliz ve sonrasında ise Sykes-Picot Anlaşmasına uygun olarak 1920'de Fransızlara bırakılmıştır. San Remo Konferansında Fransızlarına Lübnan, İngilizlere ise Filistin toprakları bırakılmıştır. Avrupa'da artan faşizm politikaları Fransızların bölgede etkinliğini sınırlandırmış ve İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla, 17 Nisan 1946 tarihinde Suriye bağımsızlığını kazanmıştır. 1946-1960 yılları arasında ülke içi ayaklanmalar ile uğraşan Suriye, 1948 Arap-İsrail Savaşında katılmıştır. 1956 yılında gelişen Süveyş Krizi sonrası bölge ülkeleri SSCB'ye yakın politikalar oluşturmuş, ülkelerde sosyalizmi savunan partiler gelişmeye başlamıştır. Mısır ile Suriye 1958 tarihinde batılı devletlere karşı birleşerek, Birleşik Arap Cumhuriyetini ilan etmiş olsalar da, bu birliktelik çok uzun sürememiştir. 1967 Arap-İsrail savaşında Golan Tepelerini ele geçiren İsrail bölgede etkinliğini arttırmış, ülke yönetiminde yer alan baas partisine olan destek azalmıştır. Golan'da yaşanan gelişmeler ile baas Partisi ile sağcı subaylar arasında çatışmaları artırmıştır. Süregelen iç çatışmalar neticesinde Kasım 1970'te Savunma Bakanı Hafız Esad darbe (Düzeltici Hareket Darbesi) yaparak, ülke yönetimini ele geçirmiştir. Yom Kippur Savaşında Mısır ile birlikte İsrail'e saldıran Suriye, bu çatışmalarda başarı gösterememiştir. 1976 tarihinde Lübnan'da iç istikrarın sağlanması adına Arap Birliğinden alınan onay ile 30.000 Suriyeli asker Lübnan'a sevk edilmiştir. Suriye ile İsrail çatışmalarına sahne olan Lübnan, 1983 yılında İsrail ile anlaşarak savaşı bitirdi, İç Savaşı Taif Antlaşması ile sona erdirmiştir. 1979 yılında İran'da Muhammed Rıza Pehlevi (Monarşi) yönetiminden Ayetullah Ruhullah Humeyni (Şii Mezhebi) yönetimine geçiş olduğunda, Levant Bölgesindeki ülkeler üzerinde Şii baskısı artmıştır. 2000 yılında ülke yönetimine geçen Hafız Esad oğlu Beşar Esad, bazı batılı reformlar gerçekleştirmiştir. 2011 yılında Arap Baharı ayaklanması Suriye'ye sıçramış, ordu ile isyancılar arasında yoğun çatışmalar görülmüştür. Gelişen gerilimler içerisinde ülkede farklı örgütler gelişmiş, birlik tam anlamıyla bozulmuştur. 2011 yılından günümüze (Ekim 2024) kadar devam eden Suriye iç savaşı, ülkede terör örgütlerinin bölgesel olarak kümelenmesine, halkın mezhepler üzerinden kutuplaştırılmasına ve ülke içi veya ülke dışında göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. *Lübnan*, 1923-1946 tarihleri arasında Fransız yönetiminde kalmış olması ve Fransız ordusunun bölgede oluştur-

duğu askeri harcamalar, ülkenin yakın güvenlik tarihine ışık tutmaktadır. 1946-1970 yılları arası daha durağan bir atmosfer yaşanmış olsa da Lübnan İç Savaşıyla sıcak çatışma bölgesine dönüşmüştür. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'a göç etmesi, ülke içerisinde Lübnan iç savaşının yaşanması sürecince Maruniler ile Müslümanlar arasında şiddetli gerilimlere neden olmuştur. İsrail, Batı Şeria'dan Lübnan'a göç eden Filistin Kurtuluş Örgütü'nün mensuplarını hedef göstererek, Güney Lübnan'ı (Litani Nehri) kuşatmış ve sonrasında başkent Beyrut'u işgal edince Filistin Kurtuluş Örgütü mensupları ülkeden gitmek zorunda kalmıştır. Bu süreç içerisinde İsrail Devleti tarafından desteklenen Güney Lübnan Ordusu oluşturulmuş ve Lübnan iç çatışmasına siyonizm hareketi eklenmiştir. Güney Lübnan Ordusunun çoğunluğunu Maruniler oluşturmuş olup, örgüt Filistin Kurtuluş Örgütü, Suriye ve Hizbullah ile çatışmıştır. 1976 Riyad Toplantısından çıkan karar gereği, Suriye'nin 30.000 askeri gücünün Lübnan'a barış için gönderilmesi kararı çıkmıştır. 1975 yılında başlayan ve 1990 yıllarına kadar süren Lübnan İç Savaşı Taif Antlaşması ile son bulmuştur. Suriye'nin bölgedeki etkinliği artınca, zamanla Suriye'nin bir eyaleti Lübnan, algısına neden olmuş ve Suriye 2006 yılında (ABD'nin yaptırımları da etkili) ülkeden askeri gücünü çekmiştir. İsrail 2006 yılında güvenliğini beyan ederek başkent Beyrut'a hava saldırısı gerçekleştirmiştir. Günümüzde İsrail ile Hizbullah arasında süregelen çatışmalar BM kararı gereği ilan edilen Mavi Hat (BM Güvenlik Konseyi 1701 sayılı karar) Litani Nehri üzerinden belirlenmiş olması, Güney Lübnan'ın değişmeyen stratejik konumunu göstermektedir. **İsrail**, Hz. Musa'nın Mısır bölgesinden ayrılıp İsrailoğullarını Kenan diyarına göç ettirmesiyle, vadedilmiş topraklar kavramı ortaya çıkmıştır. İsrailoğulları tarafından Arzi Mevud olarak nitelendirilen bölge, uzun yıllar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer almakta, Yahudiler tarafından sık sık elde edilmesinin gerekliliği Yahudi misyonerler (Leon Pinsker, Emanuel Karasu, Theodor Herzl) tarafından dile getirilmektedir. Modern Yahudi devletinin temellerinin atılmasında etkin isimlerden olan Theodor Herzl'e göre; Yahudilerin durumu hâlâ kötü, bu durumu düzeltebilecek imkanlara sahip ırk olduklarını sık sık yinelemekteydi (Herzl, 1896 , s. 2). Avrupa'da Nazi Almanyasında Holokost uygulamalarına neden olmasından dolayı yeni bir yerleşim yerinin ve devletleşmenin ilke olduğunu düşünmektedirler. Bu hedeflerle Levant Bölgesinde İngiltere ve ABD destekli İsrail Devleti 14 Mayıs 1948 tarihinde ilan edilmiştir. Balfour Deklarasyonu girişimlerinin sonucunda bölgede devletleşen İsrail, bölgedeki Arap devletleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Arap-İsrail arasında sırasıyla; 1948 Arap-İsrail, 1967 Altı Gün, 1973 Yom Kippur, 2006 İsrail-Lübnan, Gazze İşgali ve Hamas-İsrail Savaşları yaşanmış, İsrail bu çatışmalardan üstünlükle ayrılmıştır. İsrail'in bölgede devletleşmesiyle, sıcak çatışma bölgesine dönen Levant Bölgesinde İsrail'in devlet kimliği sık sık tartışılmıştır. Bu bağlamda Sui generis (kendine özgü) ve Filistinlilere yönelik soykırım uygulayan bir devlet kimliğine sahiptir (Matusiak, 2022, s. 10). **Ürdün**, Mayıs 1946'da bağımsızlığını kazanmış, Ürdün Haşimi Krallığı (monarşi) ile yönetilen bir ülkedir. Bölgede İsrail ile sık sık savaşa giren Ürdün, 1948 tarihinde Batı Şeria'yı ilhak etmiştir. 1967 Altı Gün Savaşında Batı Şeria'yı kaybeden Ürdün, İsrail ile tartışmalı bir sınıra sahip olmuştur. Körfez Savaşında yaptırım-

lara maruz kalan ülke, ABD'nin 1994'te mali yardımlarıyla desteklenmiştir. Bu ılımlı atmosferde İsrail-Ürdün ilişkileri yumuşama dönemine geçmiştir. Levant Bölgesinde yer alan **Kıbrıs**, Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar (II. Selim 1570) yönettiği ancak 1878 Berlin Anlaşması sonrası yönetim hakkının İngiltere'ye geçtiği ada olmuştur. Birinci Dünya Savaşında adayı ilhak eden İngiltere, adanın yönetimini eline almıştır. Kıbrıs'ta bulunan Türk ve Rumlar, 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti devleti adı altında birleşmişlerdir. Rumların adada tek söz sahibi olma tutkusu (Enosis) sebebiyle bölgede yaşayan Türkler, EOKA terör örgütü tarafından soykırıma maruz bırakılmıştır. Bunun üzerine 1974 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs Adasına barış harekâtı düzenleyerek, Türk soydaşların hakları korunmuştur. Kuzey Kıbrıs'ta Türklerin, Güney Kıbrıs'ta Rumların yaşadığı ada üzerinde yer alan Yeşil Hat, BM kararı gereği çizilmiş ve kontrol edilmiştir. BM ada üzerinde tek bir devletin oluşturulması üzerine Annan Planı'nı oluşturmuş olsa da, Rumların ve Yunanistan'ın karşılıksız talepleri sebebiyle uygulamaya alınamamıştır. Levant Bölgesinde toprakları (Sina Yarımadası) olan **Mısır**, dünya yerleşme tarihi açısından önemli bir medeniyettir. Uzun yıllar Osmanlı Devleti kontrolünde olan Mısır, Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiliz kontrolüne girmiştir. 1922 tarihinde bağımsızlık kazanan ülke, İngiltere ile sık sık karşı karşıya gelmiştir. 1952 Mısır Devrimiyle birlikte Cemal Abdülnasır yönetiminde söz sahibi olmuştur. Darbeyle birlikte Mısır'da Mısır Milliyetçiliği artmış ve İngilizlere karşı politikalar üretilmiştir. Bölgeye İsrail'in yerleşmesi sonucu Mısır-İsrail arasında savaşlar meydana gelmiştir. Son olarak 1967 Savaşında Sina Yarımadasını işgal eden İsrail ile ateşkes ilan edilmiş İngilizlerin girişimiyle Camp David Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu imza ile Mısır İsrail Devletini resmen tanımış ve Arap ülkeleri tarafından dışlanmıştı. 2011'de Arap Baharından etkilenen Mısır'da devlet başkanı Hüsnü Mübarek yönetimi devrilmiş ve 2014 yılında yönetime Abdülfettah Es-Sisi gelmiştir. Levant Bölgesinin kuzeybatısında toprakları yer alan **Suudi Arabistan**, krallık rejimi ile yönetilmektedir. İslamiyet'in iki kutsal merkezi Mekke ile Medine'ye sahip olan Suudi Arabistan, Sünni Müslümanlık (Vehhabilik) rejimiyle yönetilmektedir. Dünya petrol ihracatında önemli bir noktada yer alan Suudi Arabistan, aynı zamanda Askeri altyapısına en çok yatırım yapan ülkelerin başında gelmektedir. 1932 yılında krallık ile yönetilmeye başlanan ülkede, monarşi yönetimi etkindir. Arap-İsrail Savaşlarında ılımlı bir politika izleyen ülke, Dünyanın en büyük on sekizinci ekonomisine sahiptir. Suudi Arabistan ile Yemen arasında küçük bir grup olarak dikkat çeken Husiler, İran tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, İran Levant Bölgesinde Şii mezhebinin yayılması ve bölgede siyasal üstünlük sağlamak adına Hizbullah ve Hamas gruplarını bölgede desteklemektedir. Bölgede çeşitli uluslararası birlikler ve güçler bölgede paydaş oluşturmaktadır. Bu organizasyonların başında; Arap Birliği, NATO, Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF-EGF), Rusya ve Çin gibi dengeler yer alır. Levant'ta İsrail, Güney Kıbrıs, Yunanistan ve Mısır Doğu Akdeniz Gaz Forumu üzerinden; İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya NATO kanadı üzerinden; Lübnan, Libya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suriye ve Suudi Arabistan ise Arap Birliği içerisinde birlik-telik sağlamaktadırlar. Bölgede siyasi bir birlik içerisinde olmayan ancak, ülke kimliği

olarak düzen oluşturmayı hedefleyen Rusya, İran ve ekonomik yönden Çin gibi güçler yer almaktadır.

14. Bölge Ülkelerin Ekonomisi

Ekonomide ülkeler bünyesinde ticaretin canlılığı önemli bir parametredir. Ülke-deki üretilen ve ihraç edilen satışlar, ülkelerin ticari hacmini işaret etmektedir. Bu bağlamda bölge ülkelerinin Gayri Safı Yurt İçi Hasılası (GSYH) değerlidir. Levant Bölgesinin kuzeyinde yer alan Türkiye'nin 1,2 trilyon dolar Suudi Arabistan'ın 1,05 trilyon dolar, İsrail'in 509.91 milyar dolar, Mısır'ın 408,75 milyar dolar, Ürdün'ün 50,81 milyar dolar, Kıbrıs'ın (Genel) 32,22 milyar dolar, Suriye'nin 18, 03 milyar dolar, Lübnan'ın 17.93 milyar dolar ve Filistin'in 17,41 milyar dolar şeklinde gelişim göstermiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2023, s. 1). Bölge ülkelerinin ekonomilerinde hidrokarbon kaynakları önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün ve İsrail toprakları üzerinde ve denizlerinde petrol üretimi yoğun bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

15. Jeopolitik ve Bölge

Yeryüzü üzerinde akıl yürütme sanatı olan Jeopolitik kavramı, içerisinde coğrafya, tarih ve siyaset gibi disiplinlerin derin izlerini taşımaktadır. Jeopolitik kavramını açıklamak için siyasi coğrafya denklemini iyi analiz edebilmek gerekir. Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel'e göre, devletleri büyüyen organizmalar olarak kavramsallaştırarak, yeryüzünün dinamik bir ortam olduğuna işaret etmiştir (Scholvin, 2016, s. 8). Levant'ta jeopolitik dengeden söz edebilmek için gerekli olan bazı unsurlardan söz etmek gerekir. Bu dengeler; yeni enerji keşifleri, jeopolitik düşmanlıklar, yeni güç dengelerinin olmaması, yeni (insani) güvenlik zorunluluklar ve güvenlik konusuna artan dış güç ilgileri gösterilebilir (Tziarras, 2019, s. 5). Jeopolitik dengenin korunmasında oluşan krizler küresel ve bölgesel bir aktör olmayı gerekli kılmaktadır. Jeopolitik kriz, ülkelerin ve siyasi-mekansal çatışma ve mücadelesidir (Darvishvand, 2023, s. 88). Bu nedenle alan içerisindeki siyasi gerilimler coğrafi değerlere göre ele alınmalıdır. Yaşanan (Krizler, Savaşlar) gelişmeler iki mekan (Ortadoğu ve Levant) içinde giderek birbirine bağlanıyor ve etkileri sınırlarının çok ötesine uzanmaktadır (Tziarras, 2019, s. 5). Böylece, bölge ülkelerinin yanı sıra, küresel birliklerin ve güçlerin sahada etkin rol oynaması olağandır.

16. Jeopolitik Teorilere Göre Levant Havzası

Mackinder tarafından ele alınan Kara Hâkimiyet Teorisi; Asya, Avrupa ve Afrika arasında yer alan Avrasya temelli bir bölgede, hakimiyetin güçlü yanlarını aktarmaktadır. Bu bağlamda Levant Bölgesinin kıtalar arası bölümünde yer alması, önemli kara yolları üzerinde bulunması ve gelecekte planlanan kontinental projelerin uygulama sahasında konumlanması gibi özellikleriyle, kara hakimiyet teorisinin kara gücü sınırı

üzerinde bulunur. Tarihsel süreçte baharat yolunun bu bölge üzerinde son bulması, doğu zenginliklerinin batıya ulaştırılmasında, Levant yöresi belirleyici olmuştur. Levant'ta coğrafi şartların elverdiği ve insanın doğa üzerinde egemen olduğu posibilizm yaklaşımlar, bölge ülkeleri açısından önemlidir. 19. yüzyılda bölgede egemen olan dış güçler kara hakimiyetinin kullanılmasını fırsata çevirmiş ve sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu anlamda kara hakimiyet teorisinin bölge üzerindeki yansımaları ve bölgenin dünya adası ile dünya adası uyduları arasında yer alan geçiş zonu üzerinde konumlanması gerekmektedir. Mackinder'e göre Avrupa'nın doğusuna hakim olan ülkelerin dünya adasına hakim olabileceğini ifade etmektedir. Hınterlant olarak gördüğü merkez bölüm çevresinde konumlanan iç kuşak değerlidir. Levant Bölgesi ifade edilen iç kenar kuşağın sınırında ve Akdeniz kıyısının doğusunda konumlanması sebebiyle, önemli bir geçiş zonu oluşturmaktadır. Deniz Hakimiyet Teorisinin mimarı olan Alfred Thayer Mahan'a göre, açık denizler kıtaları birbirine bağlayan engin ovalardır, bu yollara hâkim olan dünya ulaşımının kontrolünü elinde tutar (Algür & Ercan, 2021, s. 200). Levant'ta denizlere hükmedebilmek ve bölgede etkin rol alabilmek, sadece deniz yetki sınırları içerisinde planlamayı değil, gelişen akımlar ve teknolojik donanımlara sürekli entegrasyonu ile sağlanabilir. Levant'ta deniz gücüne önem veren ülkelerin başında Türkiye, İsrail, Yunanistan ve Mısır dikkat çekmektedir. Türkiye bölge ülkeleri içerisinde ulusal savaş gemisi programı (MİLGEM) düzenleyerek, milli gemi üretimine ağırlık vermektedir. Türkiye'nin bölgede Kıbrıs ve Akdeniz kıyılarında; İsrail'in Eliat, Aşdod ve Hayfa'da; Yunanistan'ın Güney Kıbrıs (Mari) ve Girit'te; Mısır'ın ise Port Said, İskenderiye, Garub ile Mersa Matruh çevresinde donanma üsleri yer almaktadır. İkinci Dünya savaşından sonra Harry A. Sachaklian tarafından ortaya atılan ve önem kazanan hava hakimiyeti teorisi günümüzde ülkelerin teknoloji ve hava savunma sistemlerine verdiği önemi gösterir. Bu bağlamda bölgenin doğusunda yer alan ve ABD'nin Irak Savaşı, Körfez Savaşı ve İran krizinde kullandığı yöntemler, hava savunma sistemlerinin egemenlik üzerindeki etkilerini yakın tarihte göstermiştir. Coğrafi engeller ve sınırlı deniz yüzeylerinden etkilenmeden, bölgede belirleyici güç olabilmek için hava savunma sistemlerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Dünyada İngiltere ve ABD eksenli gelişen bu teknoloji, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yöneldiği alan olarak dikkat çekmektedir. Levant'ta Türkiye ve İsrail hava savunma sistemlerine verdiği önem dünya ölçeğindedir. Özellikle deniz gücü ile birleştirilen hava savunma sistemleri, bölgede uzun süreli seyrüsefer yapabilmeyi, dinamik bir hava üssü oluşturabilmeyi ve askeri harekât kabiliyetini arttırabilmede önemli bir faktördür.

17. Bölge Jeopolitiği

Yörede jeopolitiğini ele almak üzere; jeopolitik görünüm, siyasi görünüm, güvenlik, dış güçler, enerji görünümü ve savunma görünümü şeklindeki başlıklarının açıklanması gerekmektedir.

18. Jeopolitik Görünüm

Bölgede Yunanistan, İtalya, GKRY, Mısır ve İsrail arasında süregelen ekonomik anlaşmalar, Türkiye'nin jeopolitik okumaları sayesinde kesintiye uğramış ve Türkiye'nin egemenlik haklarına saygı duyulması, bölge ülkelerine iletilmiştir. Yunanistan, GYRY ve İsrail arasında hidrokarbon araştırmaları ve boru hatları ile elde edilen enerjinin Avrupa'ya taşınması fikri uzun yıllar gündem oluşturmuştur. Mısır'da Arap baharının etkileri günümüzde yerini otokrasi temelli bir yönetime bırakmış, İsrail ile oluşan gerilimler politik açıdan yumuşama dönemine girmiştir. Mısır, Süveyş kanalı ve bölge boru hatları üzerindeki hakimiyetini dış güçlerin kabiliyetlerine göre belirli bir seviyede tutmayı hedeflemektedir. Lübnan 2006 yılında İsrail'in işgali ve hemen ardından Suriye'nin bölgeye olan ilgisi gibi istikrarsız ortamı düzeltmeyi hedeflemiş olsa da günümüzde mezhepsel farklılıklar ülke yönetiminde istikrarı sağlayamamıştır. Arap Baharının etkilediği ve hemen ardından yerel terör örgütlerinin ülkede yoğunlaşmaya başladığı Suriye'de, siyasi birlik tam anlamıyla sağlanmış değildir. Bu durum batılı güçlerin projelerine uygun zemin hazırlamaktadır. Bölgeye yerleştiği günden günümüze kadar, sıcak çatışmaların kaynağı olan İsrail, yerleşim yerleri ve siyonizm hedefleri doğrultusunda, sorunun temeli olmuştur. İsrail Lübnan'ın güneyini, Golan tepeleri, Batı Şeria, Gazze şeridi gibi yöreleri ilhak etme isteği ve Akabe Körfezi ile Sina Yarımadasında yeni jeopolitik politikalar üretmeyi planlamaktadır. Bölgede etkin olamayan ve jeopolitik hedefleri belirsizlik içeren Ürdün, Akabe Körfezi üzerindeki haklarını korumayı sağlamalıdır. Dünyanın en gelişmiş ilk yirmi ekonomilerinden birisi olan Suudi Arabistan, bölgede yeni yerleşim yerleri oluşturmayı ve dış güçler ile ılımlı bir siyaset izlemeyi sürdürmektedir.

19. Siyasi Görünüm

Bölge siyasi haritasının sınırlarını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İngiltere düzenlemiştir. Yörede ABD'nin yer alması, dış güçlerin etkisinde gelişen siyasi bir ortamın varlığını yansıtmaktadır. Bölgeye adını veren ABD, Ortadoğu Projesi fikrini üretmiştir (Karagüzel, 2020, s. 27). İsrail'in bölgede kurulduğu tarihten günümüze kadar sürekli olarak siyonizm etkisini farklı ülkelerin sınırları üzerinde kullanması, Gazze ile Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilere yönelik soykırım uygulaması, Suriye'ye ait olan Golan tepelerinde jeostratejik hedefler araması, Mısır'a ait Sina Yarımadası üzerinde yerel terör örgütlerini desteklemesi ve ABD yardımıyla Körfez ülkeleriyle ticari bir pazar oluşturma düşünceleri, bölgede artarak devam eden siyasal krizlerin temel sebebidir. Bölgenin siyasi hatlarında meydana gelen bir diğer gelişme, 2011 Arap Baharı krizidir. Mağrip ülkelerinden başlayarak, Levant Bölgesinde son bulan bu toplumsal yığın hareket, Mısır ve Suriye ülkelerini derin bir iç savaşa sürüklemiştir. Mısır'da darbe sonucu hükümet değiştirilmiş ve ABD politikalarına uygun siyasal bir ortam oluşturulmuştur. Suriye'de Beşer Esad'a karşı toplanan muhalifler zamanla yerini yerel terör örgütlerinin yuvalandığı ve mezhepsel çatışmaların görüldüğü bir bölgeye bırakmıştır. Suriye'de ABD ve Rusya eksenli

iki kutuplu dünyanın rol oynaması, ülkenin bir türlü toparlanamamasına neden olmaktadır. Bölgede artan terör faaliyetleri, egemen güçlerin hedeflerine uygun olmak koşuluyla, mezhepsel temelli yapay mikrotop devletçiklere dönüştürülmesi planlanmıştır. Ülkelerin yönetim şekli, siyasi görünümün belirlenmesinde önemlidir. KKTC, GKRY, Lübnan ve İsrail'de parlamenter sistem, Mısır ve Suriye'de otokrasi, Filistin'de ise zayıf bir otorite bulunmaktadır. Birçok Arap ülkesinde yönetim şekilleri kesintiye uğramakta, Arap ülkelerinin istikrarını doğrudan etkilemektedir. Devlet idaresinde siyasi istikrarsızlığın yükseldiği Suriye'de Beşer Esad dönemi, yönetsel zayıflığı göstermektedir.

20. Güvenlik

Ülkelerin güvenlik anlamında ilk ve en önemli düzenlemeleri istihbarat teşkilatlarıdır. Bölge içerisinde; Türkiye'de MİT, İsrail'de Mossad, Mısır'da SSI, Ürdün'de GID, Lübnan'da GDGS, Suriye'de GSD ve Suudi Arabistan'da ise GIP dış istihbarat teşkilatları yer alır. Bölgede Kıbrıs ve özellikle Filistin'de ciddi güvenlik sorunları yaşanmakta, Mısır'da ise yeni bir istihbarat teşkilatının oluşturulması hedeflenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs'ta Rumların oluşturduğu EOKA, bölgede yaşayan Türklere karşı soykırım faaliyetlerinde bulunması, Türkiye'nin Kıbrıs adasına müdahalesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs Barış hareketinin düzenlenmesi neticesinde, adada güvenlik sağlanabilmiştir. Bölgede İsrail'in Filistinlilere yönelik yaptığı soykırım ve Arap ülkelerinin İsrail'e karşı uygulamak istediğini güvenlik politikaları istikrarsızlık içermektedir. Arap birliği üyelerinin mezhepsel farklılıklardan ötürü ortak bir tavır sergileyememesi, Filistin sorununun çözülememesinde belirleyicidir. İran'ın şii politikasının Suriye, Lübnan ve Ürdün'e kadar uzanan bir koridor üzerinde yayma projesi, bölgede Suriye-İsrail ve Lübnan-İsrail arasındaki çatışmalarda belirleyicidir.

21. Dış Güçler

Levant bölgesinde özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış güçlerin etkin rol almaya başladığı görülmektedir. Bölgede İngiltere ve ABD destekli yurt edinmiş İsrail emperyalist politikaların sahadaki temsilcisidir. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında, petrol rezervlerinin buldukları ülke halklarının değil, emperyalizmin politikası tekeli altına alması ve dağılımının yine aynı güç tarafından denetlenmesini hedeflemektedir (Erdoğan, 2007, s. 635). Bu bağlamda İsrail'e ait ülke politikaları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD destekli ilerlemiştir. Bölgede soğuk savaş döneminin ideolojik etkilerinin yansımalarını gösteren ve bir dönem Suriye ve Mısır ülkelerinde etkili olan baas rejimi, dolaylı olarak Rusya kanadının etkilerini gösterir. Rusya bölgeye olan ilgisi ve bölge ülkeleri ile oluşturmak istediği ekonomik, siyasi ve ideolojik ortam, herhangi bir birlik veya topluluk üzerinden ilerleyememektedir. Bölgede siyasi bir aktör olmayan ancak ekonomik anlamda jeopolitik ortamdan faydalanmak isteyen Çin,

bölge ülkeleriyle yakın ilişki içerisinde. Çin, Uzakdoğu-Avrupa arasındaki ticari hacmi için Süveyş'e ve Orta Doğu koridoruna ihtiyaç duymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede etkin rol oynayan Fransa ve İngiltere, günümüzde sahada olmasa bile masada güçlü bir taraftır. Bölgenin batısında Fransız etkisinde gelişen ülke yönetimleri, siyasi kaosların temel nedenlerinden birisidir. Arap ülkeleri ile İsrail arasında sürekli meydana gelen sıcak çatışmalar, ABD tarafından yumuşama dönemine itilmektedir. Günümüzde ABD'nin Basra Körfezi üzerindeki etkinliğini, Kızıldeniz ile birleştirmesi için Arap ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda bölgede oluşan her krizin çıkar ortamına dönüşmesinde, ABD'nin politikaları etkili olmaktadır. Suudi Arabistan-İsrail ilişkileri ile Mısır devlet yönetimi üzerinde ABD'nin etkisi oldukça fazladır.

22. Enerji Görünümü

Uzak doğuyu Akdeniz'e ve Avrupa'ya taşıyan Levant, enerji kaynakları potansiyeli ile enerji kaynaklarının taşınması açısından son derece önemli bir bölgedir. Yöre ülkelerinin ekonomik muhasır sınırları ve deniz yetki alanları içerisinde işletilen veya potansiyel işletme gücüne sahip olan sahalardaki kaynaklar, dinamik bir unsurdur. Akdeniz kıyıları ve derin denizlerde hidrokarbon kaynakları açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında imzalanan deniz yetki anlaşmaları, Türkiye'nin Libya ile imzaladığı kıta sahanlığı anlaşmasıyla geçerliliğini yitirmiş ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin olmadığı bir jeopolitik ortamın gelişemeyeceğini kanıtlamıştır. Bir diğer gelişme karada bulunan petrol ve doğalgazın Akdeniz limanlarına taşınmasıdır. Bu bağlamda Basra'da Akdeniz'e, Kızıldeniz'den Sina'ya kadar çeşitli boru hatları taşımacılığı yapılabilmektedir. Türkiye ve Mısır enerji kaynaklarının aktarılmasında kilit rol oynamaktadır. 1967-1975 tarihleri arasında Mısır ile siyasi sorunlar yaşanan İsrail, Süveyş'i kullanması konusunda sorunlar yaşamış, İsrail bu denklemde alternatif bir güzergâh belirleme planlarını tasarlamıştır. Tel Aviv ile Eliat arasında kabaca 350 km uzunluğundaki tren ve karayolu projesi bu amaçla düzenlenmiştir. Böylece 2012 yılından günümüze kadar hidrokarbon keşiflerini sıklaştıran İsrail, Süveyş'e ihtiyaç duymadan, enerji kaynaklarını Çin ve Hindistan'a yönelik ihracı sağlamayı planlamaktadır. Mısır, İsrail'e ait olan Eliat Limanını uluslararası trafikte serbestçe kullanmaması için Sanafir ve Tiran adalarını 2016'da Suudi Arabistan'a devretmiştir. Akabe Körfezinde söz sahibi olan Suudi Arabistan, bölgede önemli bir aktördür. Günümüzde Akabe Körfezinin trafiğe açılmasında Suudi Arabistan-ABD ilişkileri belirleyicidir. Suudi Arabistan, Akabe Körfezinde ekolojik şehirleşme ve enerji üssü olma yolunda projeler üretmektedir.

23. Savunma Görünümü

Bölgede sık sık meydana gelen dinsel ve mezhepsel çatışmalar ile dış güçlerin bölgeye olan ilgisi, yöredeki ülkelerin savunma harcamalarının limitini ve türü üzerinde belirleyici olmuştur. Bölge ülkeleri içerisinde savunmaya en çok harcama yapan

Ülkelerin başında İsrail dikkat çekmektedir. lke ordu personel sayısı bakımından Mısır, Türkiye ve İsrail dikkat çekmektedir. Suriye, Lübnan, Ürdün gibi siyasi istikrarın sağlanamadığı ülkelerde, ordunun niteliği ve niceliği daha düşük potansiyele sahiptir. Suudi Arabistan'ın orduyu modernleştirilmesi, dış glerle olan teması ve Çin ile savunma anlamındaki ilişkileri kademeli olarak artmaktadır. Bölge lkeleri içerisinde tank, denizaltı ve savaş uçağı donanımı açısından Türkiye, Mısır ile İsrail daha gelişmiş bir altyapıya sahiptir.

2011 Arap Baharı sonrasında Suriye ordusunun zayıflamasına bağlı olarak, Heyetu Tahrir'uř şam (şam Kurtuluş Heyeti) ile İşİD (Islamic State of Iraq and the Levant); Mısır'da ise İşİD-Sina Eyaleti gibi örgütler, otorite boşluğundan faydalanmışlardır. Öte yandan İsrail'in saldırılarına karşı, Lübnan'da Hizbullah, El Fetih ile Hamas; Batı şeria'da El Fetih ve Gazze'de ise Hamas ile Filistin İşlami Cihatılar gibi yerel güçler yer almaktadır. Yörede Hizbullah ve Hamas'ın İran tarafından desteklendiği bilinmektedir.

Sonuç

Akdeniz'in doğu kıyıları ile Fırat Nehri arasında konumlanan Levant Bölgesi, insanlık tarihi açısından tarihin her döneminde önemli bir merkez olmuştur. Bölge, coğrafi kaynakları ve hinterlandı oldukça geniş olup, politik projelerde önemli bir rol üstlenmektedir. İnsanlık tarihinin ilk izlerini bünyesinde barındıran bölgenin gelişiminde ticaret önemlidir. Yörenin topografik özelliklerine bağlı olarak, yerleşme Akdeniz kıyısında yoğunlaşmakta, iklimin imkan verdiği ölçüde ise ekvatora ve doğu boylamına doğru yerleşmeler sınırlanmaktadır. Bölgenin akarsu havzaları, Akdeniz ikliminin etkili olduğu kıyı topoğrafyasında sıktır. Akdeniz ile Kızıldeniz arasında konumlanan sahada, çeşitli boğazlar ulaşıma katkı sağlamaktadır. 2000'lı yıllardan sonra sahada önemi artan hidrokarbon kaynakları ve boru hatları taşımacılığı, bölge ülkelerini sık sık karşı karşıya getirmektedir. Afrika rifti ile Akdeniz arasında sıkışan bölgenin jeolojik, jeomorfolojik ve tektonik yapıları, hidrokarbon kaynaklarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Levant toprakları genelinin kurakçıl türlerden meydana gelmesi, yörede tarımsal retimnin alt havzalarda kümelenmesine neden olmaktadır.

Bölge alanı coğrafi kaynaklara göre sınırlandırılmalıdır. Kuzey Levant bölümünde topoğrafya daha dağlık iken, güneyde ise daha sade bir yüzey bulunur. Bu durum insanlık tarihi açısından Kuzey Levant bölümünün, güneye oranla daha çok tercih edilmesine ve farklı Levant ırklarının yaşam alanı olmasına olanak vermiştir. Levant'ta etnik kimlik üzerinden meydana gelen sıcak çatışmalar, ülke içi ve dışı gleri hızlandırmıştır. Akdeniz coğrafi kaynaklarının jeopolitik ortama doğrudan etkileri bulunmaktadır. Su yolları üzerinde yer alan yöre, limanlar ve boru hatları taşımacılığı ile jeopolitik önemini arttırmaktadır.

2011 Arap Baharı sonrasında Suriye ve Mısır'da bozulan devlet düzeni, ülkenin siyasi birliğinde sorunlara neden olmuştur. Lübnan'da mezheplerin devlet düzeninde

daha fazla söz alması, ülkede siyasal rejimin yetkisini sınırlamaktadır. Kıbrıs'ta Rumların artan ırkçılık söylemleri, adada iki taraflı devlet modelinin oluşmasını zorunlu hale getirmektedir. Bölgesel yetkinliklerde söz sahibi olamayan Ürdün, Akabe'de ulusal haklarını korumayı politika haline getirmesi gerekmektedir. Körfez ülkelerinden olan ve bölgede toprakları bulunan Suudi Arabistan ise ekonomik ve askeri faaliyetleriyle dikkat çekmektedir. İlimli bir siyaset izleyen ülke, teknolojik gelişmelere ve enerji kaynaklarına verdiği önemi sürdürmektedir. Levant ekonomisinde; bölgenin kuzey sınırını oluşturan Türkiye, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır önemlidir. Yeryüzü üzerinde düşünce üretme kabiliyeti olan jeopolitik, coğrafi ve beşeri değerlere göre ele alınmalıdır. Jeopolitik teorilere göre bölgenin hinterlandı çeşitlilik göstermektedir. Kara hakimiyet teorisine göre eski kıtaların merkezinde konumlanan Levant, deniz hakimiyet teorisine göre farklı ulaşım yolları üzerinde yer almasıyla değer kazanmaktadır. Bölge ülkelerinin teknolojik yatırımlarına bağlı olarak her geçen gün değerli olan hava savunma araçları, aynı zamanda ülkelerin siyasi haklarını korumada ve hava hakimiyetine doğrudan katkı sağlamada etkilidir.

Bölgenin jeopolitik unsurları; jeopolitik, siyasi, güvenlik, dış güçler, enerji ve savunma görünümü şeklinde değerlendirilmelidir. Jeopolitik görünümde Mısır, Arap Baharı sonrası ülke politliğini güçlendirmeyi, İsrail sınırlarını Filistinlilerin topraklarına göz dikerek genişletmeyi, Lübnan siyasi birliği sağlayabilmeyi, Suriye ülkedeki terör örgütlerini temizleyebilmeyi, Ürdün bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler sağlayabilmeyi, Suudi Arabistan enerji kaynakları ile teknolojik gelişmelerde önde olabilmeyi, Türkiye ise Akdeniz'de bölgesel güç statüsünü korumayı sürdürmektedir. Sahada oluşan siyasi krizlerde dış güçlerin etkisi büyüktür. Özellikle ABD, Avrupa, Rusya ve Çin'in bölgeye olan ilgisi yoğundur. Güvenlik açısından dinamik bir ortam olan Levant Bölgesinde, ülkelerin yönetim türlerine göre sorunlar yaşanabilmektedir. Son yıllarda artan enerji arzı ve bölge ülkelerinin enerji temelli ekonomik kaynaklar oluşturma isteği, yörede ülkeler arasında siyasi gerilimlere sahne olmaktadır. Bu nedenle savunmaya yıllık harcanan bütçe önemlidir. Bölge jeopolitiği artarak devam etmekte olup, bu durum dış güçler için çekici bir zemin hazırlamaktadır. Sözü edilen jeopolitik dinamikler, devletlerin siyasetinde etkili olmaktadır. Bölge ülkelerinin çeşitli siyasi, ekonomik ve kültürel birlikler içerisinde haklarını savunması, siyasi anlamda birbirlerine karşılıklı saygı göstermesi ve ikili ilişkilerde kazan kazan statüsünün göz önünde tutulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Abdallah, C. (2019). *State of land and water resources in Lebanon*. Lebanon: FAO.
- Acer, Y. (2020). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye. *Adalet Dergisi, Cilt 2, Sayı 65*, 13-26.
- Al-Ansari, N., Adamo, N., & K. Sissakian, V. (2019). Hydrological Characteristics of the Tigris and Euphrates Rivers. *Journal of Earth Sciences and Geotechnical Engineering, Vol.9, No. 4*, 1-26.

- Algür, B., & Ercan, M. (2021). Deniz Hâkimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz Ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi - Cilt 3 Sayı 2*, 192-206.
- Assem, A. (2022). Green practices and Sustainable port operations at Port Said East Port. *COP27*, 1-15.
- Barinova, S., & Romanov, R. (2016). Charophytes Locality in the Ga'aton River, Lower Galilee, Israel. *Journal of Biology and Life Science* 7(1), 94-109.
- Bar-Yosef, O., & Vandermeersch, B. (1993). Modern Humans in the Levant. *Scientific American*, 94-100.
- Bayramov, K. (2019). Levant Gemiciliği ve Persler. *International Journal of Social Sciences, Volume 3/1*, 39-52.
- Benda, P., Abi-Said, M., Bou Jaoude, I., & Karanuh, R. (2016). Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean and Middle East. Part 13. Review of distribution and ectoparasites of bats in Lebanon. *Acta Soc. Zool. Bohem.* 80, 207-316.
- Birsel, H. (2014). Fransız Misyonerler Tarafından İstanbul ve Levant Misyonunun Oluşturulması (Papaz J. Baptist Piolet'in Mektubu). *Turkish Studies, Volume 9/4*, 207-223.
- Braudel, F. (1989). *Akdeniz, Mekân ve Tarih*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Casana, J. (2017). The Northern Levant: Archaeology. *Hittite Landscape and Geography* (s. 159-175). içinde Brill.
- Çınar, A. (2019). Levant Havzasında Bulunan Doğal Gaz Kaynaklarının İsrail-Ürdün İlişkilerine Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*.
- Darvishvand, H. (2023). Geopolitical analysis of Eastern Mediterranean competitions using game theory. *Revista CIMEXUS Vol. XVIII, No.2*, 85-104.
- Dışişleri Bakanlığı. (2023). *Ülkelerin Ticari Bültenleri*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı.
- E. Beck, H., E. Zimmerman, N., R. McVicar, T., Vergopolan, N., Berg, A., & F. Ağaç, E. (2018). Present and future Köppen-Geiger climate classification maps at 1-km resolution. *Scientific Data* 180214, 1.
- Ediger, V., Devlen, B., & McDonald, D. (2012). Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği. *Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 33*, 73-92.
- Ekinci, A., & Baran, B. (2021). Orta Çağ Akdeniz'inde Beyrut Limanı. *Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt 7, Sayı 3*, 620-632.
- Erdoğan, T. (2007). Büyük Ortadoğu Projesi Çerçevesinde Petrolün Yeniden Dağılımı. *Türkiye Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, Sayı 3*, 635-641.
- Habib, L., & Waad Youssef, İ. (2007). Status Of Soil Resource in Syria. *Medcoastland*, 1-15.
- Haj Asaad, A., Saadé, M., Jaubert, R., & Al Dbiyat, M. (2022). Atlas of Orontes River Basin. *IHEID & Geo Expertise*, 1-72.

- Harris, W. (2005). *Levant/Bir Kültürler Mozaigi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Herzl, T. (1896). *Der Judenstaat*. Viyana: M. Breitenstein's Verlags-Buchhandlung.
- İletişim Başkanlığı. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Muta-bakatı*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İletişim Başkanlığı. (2022). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye & Libya Mu-tabakatı*. İstanbul: İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Karagüzel, A. (2020). Yeni Yüzyılda ABD'nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 2*, 27-46.
- Kayci, O. (2019). Neolitik Dönemde Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi)*.
- Kurşun, Z., Hut, D., & Dağ, A. (2017). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniver-sitesi Yayınları.
- Lebanon ministry of environment. (2003). *Integrated Water Resources Management In Camp Area With Demonstrations In Damour, Sarafand And Naqoura Municipalities*. Lebanon : Arab Resource Development.
- Lee, Y. (2017). Levant Bölgesindeki Deniz Kavimlerinin Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi So-syal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*.
- Maisels, C. (1999). *Early Civilizations of the Old World: The Formative Histories of Egypt, The Levant, Mesopotamia, India and China*. Routledge.
- Manos, R., & Gidron, B. (2021). The New Social Economy in Israel: From the Kibbutz Ideal to Social-Tech Entrepreneurship. *The New Social and Impact Economy*, 95-118.
- Matusiak, M. (2022). *The Paradoxes Of Israel Politics*. Warsaw: OSW.
- Oban Çakıcıoğlu, R. (2007). Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme. *Türki-yat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 22*, 337 - 356.
- R. Bridgland, D., Westaway, R., Romieh, M., & Candy, I. (2012). The River Orontes in Syria and Turkey: Downstream variation of fluvial archives in different crustal blocks. *Geomor-phology, Volumes 165-166*, 25-49.
- Schenk, C. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Prov-ince, Eastern Mediterranean*. ABD: USGS.
- Scholvin, S. (2016). Geopolitics: An Overview of Concepts and Empirical Examples From International Relations. *FIIA Working Paper*, 1-25.
- Shtienberg, G., Yasur-Landau, A., Norris, R., Lazar, M., Rittenour, T., Tamberino, A., . . . E Levy, T. (2021). A Neolithic Mega-Tsunami Event in the Eastern Mediterranean: Pre-historic Settlement Vulnerability Along the Carmel Coast, Israel. *PLoS One, 16(2)*, 1-16.
- Suriano, M. (2014). The Oxford Handbook of The Archeology of The Levant. M. Steiner, & A. Killebrew içinde, *Historical Geography of the Ancient Levant* (s. 40-63). Oxford: Oxford University Press.

- Tziarras, Z. (2019). The New Geopolitics Oftheeastern Mediterranean - An Introduction. Z. Tziarras içinde, *The New Geopolitics Of The Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships And Regional Security* (s. 1-129). Oslo: peace Research institute oslo (pRio).
- W. Lewis, M., & E. Wigen, K. (2021). *Kıtalar Miti Metacoğrafyanın Eleştirisi*. İstanbul: Monografi Yayınları.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye. *Bilge Strateji, Cilt: 4 Sayı: 6.*, 1-70.
- Yıldırım, N. (2020). Demir Çağında Göçün ve Ticaretin Şekillendirdiği Coğrafya “Kuzey Levant”. *History Studies, 12/4*, 2219- 2246.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Sefa Ak %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Sefa Ak 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.